

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОДУНАВ'І II ПОЛ. XX СТ.: ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТА ПЕРСОНАЛІЇ

Т.М.Житомирська

(аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статье определяется научная проблема поликультурности образования в Украинском Приднестровье во II пол. XX века, освещаются некоторые аспекты исследования педагогической личности, которая не только представляет уникальные по значению творческие наработки педагогов того времени, но и способствует формированию представлений о целостном историко-педагогическом процессе.

The author defines the scientific problem of multicultural education in the Ukrainian Danube region in the second half of the twentieth century, highlights certain research aspects of the teaching personality, and not only provides unique creative achievements of teachers of that time, but also contributes to understanding of the holistic historical and pedagogical process.

Набуття Україною незалежності уможливило створення наукової школи дослідників, які опікуються розробкою продуктивних освітніх парадигм, осмисленням їх цілей і цінностей, комплексним вивченням питань, пов'язаних із реформуванням вітчизняної освіти в умовах її входження в єдиний європейський освітній простір. Чи не найістотніший внесок у розв'язання проблеми становлення та розвитку національної вищої педагогічної освіти другої половини XX століття, зробили Н.Дем'яненко, М.Євтух, В.Луговий, В.Майборода, Б.Ступарик, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко та інші.

Науковці, що вивчали саме педагогічну освіту цього періоду, здійснили багатоаспектний аналіз проблематики розвитку історії педагогіки (Н.Гупан), з'ясували своєрідність процесу уніфікації форм і методів підготовки учительських кадрів в Україні (В.Коротєєва-Камінська), визначили специфіку шляхів відродження вищої школи Українського Подунав'я у перші повоєнні роки (1944-1950) (В.Халамендик), розкрили тенденції професійної підготовки учителів української мови та літератури (О.Семенов), окреслили пріоритети теоретичної підготовки студентів до природоохоронної роботи у вітчизняній школі на початку XX століття (Л.Дейниченко) і т. ін.

Різні аспекти проблеми становлення вищої освіти України часів незалежності, зокрема особливості формування саме національної системи вищої освіти України, розкрито в науково-допоміжному бібліографічному покажчику «Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку 1991 – 2006 рр.» (під ред. П.І.Рогова). Додамо, що сучасна наука про навчання та виховання збагатилася історико-педагогічним доробком вітчизняних учених, де проблема піднесення вітчизняної вищої освіти у другій половині XX століття розглядається в регіональному контексті.

Теоретичні засади розвитку власне педагогіки в Україні у другій половині XX століття (1950 – 2000 рр.) детально та ґрунтовно дослідила О.Адаменко. Її фундаментальна праця присвячена комплексному теоретичному узагальненню та пошуку нових шляхів вирішення проблеми раціональної реконструкції історичного розвитку головних педагогічних теорій в Україні в другій половині XX століття (1).

Водночас постаті педагогів-практиків, з особистісно-професійним впливом яких пов'язана реалізація ідеї полікультурної освіти в Українському Подунав'ї у II половині XX століття, ще й досі не були об'єктом дослідження історико-педагогічної науки. Натомість вивчення досвіду попередніх поколінь, як відомо, забезпечує продуктивність змістовно-порівняльного аналізу минулого й сучасного, а це дозволяє реалізувати наступність історико-педагогічного процесу через прогнозування варіантів, за яких доцільно спрямовувати інноваційні зміни в освітній сфері.

Метою цієї публікації є означення наукової проблеми полікультурності освіти в Українському Подунав'ї у II половині XX століття, висвітлення деяких аспектів дослідження педагогічної персоналії, що не лише презентує творчий доробок тогочасних педагогів, його унікальність за значущістю, але й сприяє формуванню уявлень про цілісний історико-педагогічний процес.

Зрозуміло, що будь-яка локальна педагогічна проблематика вивчається з урахуванням загального стану суцільної системи освіти. У цьому зв'язку актуальним є дослідження національного досвіду, і зокрема, Українського Подунав'я у формуванні загальної системи шкільної освіти як такого регіону, що вирізняється специфічним етнокультурним середовищем та особливостями промислового розвитку. На жаль, у сучасній історіографії майже відсутні узагальнювальні науково-педагогічні праці, безпосередньо присвячені суто проблематиці полікультурності в умовах загальноосвітніх навчальних закладів Південного регіону України. Винятком можна вважати дисертаційні роботи В.Боброва та В.Добровольської, що віддзеркалюють стан шкільної освіти на межі XIX – початку XX століть.

Однак залишається поза дослідницькою увагою розвиток загальноосвітньої середньої школи в період лібералізації суспільного життя, коли шкільна освіта, незважаючи на своєрідну динаміку суспільно-політичних процесів, почала поступово нарощувати темпи свого розвитку, набуваючи рис відкритої педагогічної системи. До того ж можемо констатувати, що, хоча шкільна розбудова Українського Подунав'я чітко спрямувалася загальнодержавними директивами, проте цей процес набував певних відмінностей, пов'язаних з економічними, етнонаціональними та історичними особливостями регіону.

Так, слід зауважити, що згідно із статистичними даними по м. Ізмаїл реєструвалася майже повна відсутність розгалуженої шкільної мережі. Водночас доречним буде взяти до уваги, що у 1959 році відсоток писемності в Українському Подунав'ї сягав 98,7% і свідчив про досягнення радянської системи освіти. За історико-педагогічними джерелами, основна етнічна меншина цього регіону – росіяни – була найчисленнішою і навіть порівняно з кількістю представників цієї групи в інших регіонах України. На території Українського Подунав'я компактно проживали також білоруси, євреї, болгары, молдавани і гагаузи. Натомість офіційна статистика не наводить даних про кількість шкіл з мовами навчання етнічних меншин. Немає відомостей і про кількість українських і російських шкіл. Відтак це питання потребує спеціального дослідження.

На 1950–1960-ті роки припадає нова хвиля шкільних реформ. Вона пов'язана насамперед з підвищенням рівня обов'язкової загальної освіти. Так, якщо за 1945–1950-ті роки в основному був завершений перехід до загального початкового навчання, то у 1950–1955-х роках головна увага приділялася розвитку семирічної, а з 1959 р. – восьмирічної школи. Це призвело до змін у структурі шкільної мережі, про що свідчать наступні статистичні дані: якщо у 1958/1959 навчальному році у Південному регіоні налічувалося денних 4277 шкіл з кількістю учнів 675,7 тис. осіб, то у 1965/1966 навчальному році було 3843 шкіл, у яких навчалася 965,9 тис. учнів.

З огляду на вимоги часу, у перспективних населених пунктах, як засвідчують матеріали періодичних видань («Советский Измаил», «Придунайские вести» та інші), починає створюватися мережа середніх загальноосвітніх шкіл, як правило, шляхом їх укрупнення на базі семирічок та восьмирічок.

Можна припустити, що на вищезазнані процеси вплинув і такий чинник, як невелика густина населення цього регіону на 1 м², тенденція укрупнення сіл, а з ними – і шкіл, що в умовах запровадження загальної восьмирічної освіти призвело до розширення мережі саме такого типу навчальних закладів. Загальна ситуація розвитку шкільної мережі характеризується тим, що кількість середніх шкіл ще залишалася невеликою, хоча й повільно збільшувалась. У 1970-1971 навчальному році, коли розпочався перехід до загальної середньої освіти, питома вага початкових і восьмирічних шкіл становила в Одеській області відповідно – 17,5% та 45,8%. Довідкові джерела засвідчують, що проблему скорочення шкільної мережі у 1950–1960-ті роках планувалося вирішити за рахунок створення шкіл-

інтернатів, які відкривалися не лише для сиріт, але й для дітей з віддалених населених пунктів. Однак цей досвід, як підтверджують публікації у пресі, не виправдав сподіваних результатів. Натомість неухильно збільшувалася кількість шкіл з групами подовженого дня для учнів I–VIII класів.

В історико-педагогічних джерелах стверджується, що підвищення рівня освіти було головним, але не єдиним пріоритетним завданням розвитку означеного регіону. В 1950–1960-х роках інтенсивний розвиток нових технологій і науково-технічного прогресу в цілому також вимагав від шкільної освіти суттєвої перебудови. Йшлося про зв'язок школи з життям, посилення політехнізації навчання, що мало задовольнити тогочасні вимоги освіти.

Зауважимо, що протягом століть розвиток освіти і педагогіки в Подунав'ї завжди зазнавав значного впливу з боку соціокультурних факторів, національних традицій та політичної спрямованості інших країн, під владою яких знаходився цей регіон. Досліджуючи систему освіти та культурно-політичні умови розвитку педагогічної думки і шкільництва в Подунав'ї, не можна не звернути увагу ще на одну регіональну особливість, а саме: освіта і наука становлять основу матеріального і духовного розвитку суспільства. Саме освітяни (і особливо науковці) є вирішальним фактором випереджувального розвитку процесів навчання і виховання молодого покоління у школах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах. Тому праця вчителів, професорсько-викладацького складу, вчених є визначальною у забезпеченні належного рівня освіченості всіх громадян та професіоналізму спеціалістів усіх галузей економіки і науки.

Як відомо, актуалізація засад полікультурної освіти в Україні розпочалася з кінця 90-х років ХХ століття. Тож, в окреслений нами період лише закладалося підґрунтя полікультурності процесу, який розгортався у зв'язку з визначенням національної культури етнічних груп чинником розвитку освіти. Це й пояснює, чому в науковій літературі зустрічається багато споріднених термінів для позначення такого явища, як «полікультурність» (5, 267). Йдеться про «полікультурну освіту» (О.Гаганова, З.Малькова, Є.Ковальчук та ін.), «багатокультурну освіту» (Г.Дмитрієв, О.Дубовик, В.Міттер та ін.), «мультикультурну освіту» (П.Макларен, Г.Палаткіна, П.Фрейре та ін.), «плюралістичну освіту» (А.Бруннер, Н.Казакевич, Т.Мулуса та ін.), «інтегративну освіту» (К.Ірвін, М.Клітюк та ін.), «інтеркультурну освіту і виховання» (Г.Ауернхаймер, П.Дойє та ін.), «полікультурну освіту і виховання» (О.Гаганова, О.Джурицький, О.Сухомлинська та ін.). У вітчизняну освітню галузь заангажуються у цей період такі нові поняття, як «мультиетнічна освіта» (Дж.Бенкс), «лолл-культурне виховання» (Е.Бондаревська, А.Реан) тощо.

До того ж проблему полікультурної освіти у другій половині ХХ століття розглядали такі зарубіжні й українські науковці: Д.Бенкс, М.Хінт, В.Міллер, С.Ніето, В.Подобед, В.Матіс, Г.Дмитрієв, З.Гасанов, Т.Рюлькер, С.Наушабаєва, Л.Голік, Г.Левченко, Т.Клинченко, М.Красовицький. Реалії ХХІ століття посилили інтерес до цієї проблеми, зокрема і в Україні. На сторінках вітчизняних педагогічних видань останніми роками з'явилися праці Е.Антипової, В.Бойченко, В.Болгарінової, Л.Горбунової, І.Лощенової, Н.Сейко, О.Сухомлинської та інших, у яких аналізуються процеси становлення ідей полікультурності, їх зв'язок з національною освітою тощо.

З-поміж найбільш помітних зарубіжних наукових публікацій привертають увагу праці російського дослідника В.В.Макаєва, в яких подано характеристику провідних принципів полікультурної освіти – діалогу і взаємодії культур, контрактивного принципу оволодіння змістом полікультурної освіти, творчої доцільності споживання, збереження і створення повних культурних цінностей (7, 6).

Розглянемо доробок тих науковців, які найбільш системно вивчали окреслений регіон не як самоціль, а в контексті соціокультурного його зростання та демократизації взаємин між мешканцями. Наприклад, визнаний науковець А.Добролюбський – автор понад 150 історико-педагогічних праць (у тому числі дев'яти монографій) у роботі «Південний захід України як особливий історико-культурний регіон» (2000 р.) висвітлює регіональну своєрідність історії краю, обґрунтовує характерну прикмету суспільного життя його населення – безконфліктне співіснування різних етносів (3).

Коллективна праця, виконана за редакцією професора А.Тичини «Українське Придунав'я» (1998 р.), містить яскраві приклади і змістовні обґрунтування, які слугують незаперечною підставою для того, що Українське Придунав'я — це поліетнічний регіон, у якому тісно перетинаються культури різних народів. Проте кожний етнос зберіг свої найтипівіші й неповторні риси, збагачуючи невичерпну скарбницю світової культури (7).

Загальні наукові положення, що містяться в доробку А.Бондаря, Н.Грищенка, М.Гриценка, Б.Митюрова, Р.Ростікуса, а також наукові розвідки українських, російських і румунських учених (А.Бачинський, Т.Зворотня, В.Кокош, А.Мезенцев, П.Смішко, О.Андрус, Т.Кречун, І.Ністор, П.Козаку, Ф.Чоботару, Ш.Чобану) засвідчують, що позитивний педагогічний досвід, накопичений у середніх загальноосвітніх закладах краю в другій половині ХХ століття, збагачують сучасну вітчизняну систему освіти, є важливою складовою вдосконалення навчально-виховної практики сьогодення.

Наведемо фрагмент творчої роботи деяких учителів-практиків, професійна діяльність яких мала домінантою саме полікультурне виховання учнів українського Подунав'я у II половині ХХ століття. Привертає увагу в цьому плані постать і професійна діяльність В.В.Кьосі (1948 р.н.), яка в 1966 році, після закінчення Новосільської середньої школи, вступила до Бельцького педагогічного інституту на факультет молдавської мови та літератури. Здобувши філологічну професійну освіту, вона й нині працює вчителем молдавської мови та літератури в Новосільській СШ Ренійського району. Її науково-методичні здобутки перебувають у площині новачій полікультурного та національного виховання. Вона є автором багатьох статей з проблематики інтерактивних шляхів полікультурного виховання, що друкуються у фахових методичних журналах. У 1994 р. нею було видано низку методичних праць, пов'язаних із розв'язанням проблем полікультурного виховання учнів на уроках румунської мови (4). Досвід В.В.Кьосі в цьому плані вивчено й узагальнено Одеським інститутом удосконалення вчителів. Вона й досі активно презентує педагогічні знахідки, пов'язані з виховним ресурсом навчання рідної мови – провідного шляху розвитку у дітей толерантного ставлення до інших мов і культур мешканців регіону.

В 1990 році за підсумками атестації вона набула почесного звання „Учитель – методист”. Указом Президента України в 1995 році Кьосі Вірі Вікторівні присвоєно почесне звання „Заслужений учитель України” (4, 160).

Не менший інтерес викликає творчий досвід полікультурного виховання А.Г. Соловійової (1953 р.н.), яка з 1993 року обіймає посаду директора навчально-виховного комплексу «Вилківська загальноосвітня школа-ліцей» Кілійського району Одещини. Під її керівництвом у навчально-виховному закладі створено систему краєзнавчо-виховної роботи, спрямованої на виховання історичної пам'яті мешканців – представників різних етносів. Так, у навчально-виховному закладі з 1998 року налагоджена різнопланова просвітницька робота музею історії рідного краю, співпраця з Біосферним Дунайським заповідником, Туристичним агентством міста Вилкове та загальноосвітнім закладом №10 міста Одеси. Колектив цього НВК став переможцем районного конкурсу на кращу модель роботи в означеному напрямі. На особливу увагу заслуговує така педагогічна знахідка цього педагога: здатність дитини до діалогу культур засобами суцільного навчально-виховного процесу. Її праці високо вшановані державою – А.Г.Соловійова має педагогічне звання «Вчитель-методист», нагороджена знаком «Відмінник освіти України (4, 265).

Таким чином, наукові здобутки дослідників і творчий доробок педагогів-практиків Українського Подунав'я II половини ХХ ст. містили досить актуальні й у наш час положення, які безпосередньо або опосередковано сприяли розробці основ полікультурного виховання у загальноосвітніх закладах регіону. Прикметно, що продуктивність полікультурного виховання розглядалася крізь призму становлення вчителя як творчої індивідуальності. В означений період прогресивними діячами науки і культури визнано плідною ідею, що Українське Подунав'я – одна із «столиць» духовності, де джерелом виступає єдність і взаємодія національних меншин, ідея родознавства, полікультурної освіченості вихованців.

Перспективи подальшого наукового пошуку ми пов'язуємо з розширенням історико-педагогічних уявлень про просвітництво як чинник полікультурного виховання в Українському Подунав'ї у II половині XX століття.

1. Адаменко О.В. Розвиток педагогічної науки в Україні в другій половині XX століття (1950 - 2000 рр.): Автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Луганськ, 2006.
2. Бобров В. В. Становлення та розвиток ліцеїв і гімназій Півдня України у XIX – на початку XX століть: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1998.
3. Бакалець О., Соболев П. Процес українізації в 20-х роках //Історія Півдня України від найдавніших часів до сучасності: проблеми національного, політичного, соціального, економічного, технічного, правового, релігійного та релігійного розвитку: Зб. наук. пр. / Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова; Миколаївський навчально-науковий центр /В.П. Шкварець (ред.). – Миколаїв, 1999. – Ч.2.
4. Демченко Д.М., Савельєва Н.В., Фурсенко Л.І. Педагогічний Олімп Одещини. – Одеса, 2008.
5. Добролюбський А.О., Сапельняк Т.І. Характерні риси історико-культурного процесу на південному заході України //Південний архів": Зб. наук. праць / Міністерство освіти України. Херсонський державний педагогічний університет. Історичний факультет. – Херсон, 2000. – Вип.3.
6. Макаєв В.В. Поликультурное образование – активная проблема современной школы // Педагогика. – 1999. - №4.
7. Лебеденко О.М., Тичина А.К. Українське Придунав'я: Кн. I. – Ізмаїл, 1998.
8. Швідченко А.В. Основні принципи та ідеї полікультурної освіти в аспекті підготовки майбутніх педагогів // Історико-педагогічні студії: Науковий часопис / гол. ред. Н.М.Дем'яненко. – К., 2011. – Вип. 5.